

Jacob de Meyere historiograaf met een vertaling van de boeken IX en X van zijn *Flandricarum Rerum Libri X* uit 1531

A. Dewitte

Sire Jaques de Meyere natif de notre Chastelenie de Bailleul, presbytre, zo luidt de 'officiële' betiteling van de vader van de Vlaamse geschiedschrijving in 1538, wanneer hij de aanvraag doet om zijn *Flandricarum Rerum Tomi X* onder een nieuwe titel en in een geheel nieuwe, humanistische vorm, te beschermen tegen piratendrukken¹. Dit werd het *Compendium Chronicorum Flandriae* (Nürnberg, 1538), hernomen in de uitgave Antwerpen 1561 en Frankfort 1580 van zijn *Annales* als boeken I-IX, 80 fol. ; waarna de Meyere in de boeken IX-XVII, 293 fol., de periode 1278-1477 behandelde. Zijn neef Philips de Meyer zou daarna een *Annalium Continuatio* klaarmaken die op vandaag bewaard bleef in de Stadsbibliotheek van Arras als Hs. 423. Hierin nam hij het grootste gedeelte van de Brugse kroniek 1491-1498 van Rombout de Doppere (Hs. 730 van de Stadsbibliotheek van St-Omer) mee op. Spijts de uitgebreide documentatie t.a.v. de carrière van Jacob de Meyere, gepubliceerd door A. Bonvarlet en C. Looten in 1895², blijven heel grote blinde vlekken een exact positioneren van de Meyere in het geestesleven van aanvang 16de eeuw bemoeilijken. Was hij in de periode 1509-1515, wanneer hij aan de Sorbonne studeerde, wel of niet ook corrector bij Joost Bade, zoals in 1520 L. Blauwblomme³ ? Ontmoette hij ook in die tijd te Parijs zijn stadsgenoot Jan Strazeele die daarna naar Brugge kon komen⁴, net als de Meyere zelf ? Was de school van de Meyere te Brugge reeds ca. 1530 te Brugge actief, wat dan zijn optreden bij de drukker de Croock in 1531 een duidelijke achtergrond zou geven ? Hoe was zijn relatie tot Robrecht de Keyser, zowel te Gent als te Parijs, en waarom noemt hij zich oud student van St-Bertijns als hij dat was van de Keyser ? Wanneer ontstond zijn relatie met Georg Cassander die hij in 1541 triomfantelijk te Brugge binnenhaalde⁵ ?

- 1 J. Meyerus, *Compendium chronicorum Flandriae*, Nürnberg, Io. Petreius, 1538, fol. aalv.; H. Pley, *Humanisten en drukpers in het begin van de 16de eeuw. Album Fokke Veenstra*, Amsterdam, 1986, p. 211-224.
- 2 In *Annales du Comité Flamand de France*, XXII, 1895, p. 1-81.
- 3 De relatie J. de Meyere – R. de Keyser wordt uitvoerig gedocumenteerd in J. Machiels, *De Boekdrukkunst te Gent tot 1560*, Gent, 1994, p. 61-101.
- 4 A. Dewitte, *Scolastri en rectores scholarum aan de O.-L.-Vrouw-kapittelschool*, Handelingen Genootschap Geschiedenis, Brugge, XCIX, 1962, p. 265-267.
- 5 De laudatio gehouden bij het installeren van de leerstoel *Bonae Litterae* 1541 en de Elegie van de Meyere voor Cassander verschenen bij Joos Lambrecht te Gent in 1541 (in -8°, 20 fol.).

Dit is overigens ook de vroegste datum waarop de Meyere in de kapittelakten van de Brugse Sint-Donaaskerk verschijnt : in 1540 wordt hij kapelaan benoemd aan de Driekoningenkapel, de grafkapel van de familie Pardo⁶. Toevallig is 1540 ook de datum van het overlijden van Mark Laurijn I, de deken én grote vriend van het Erasmiaanse humanisme. Daartegenover zou kunnen worden gesteld dat de Meyere behoorde tot het vrome humanisme van J. Bade en J. Clichthove, van de Benedictijnercongregatie van Chézal-Benoît, waar Bruggelingen als de gebroeders Ferrand en P. Burry toe behoorden en dat de Meyere zowel te Parijs als te Gent, in zijn contacten met de rectoren van de Hieronymietenschool, verder was blijven aanhangen⁷. Wat dan enig conflict kon opleveren met het meer leke christendom van de Brugse humanisten die via de Laurini dicht verbonden bleven met het hofleven.

In elk geval, de Meyere wordt gevraagd choralen die voor verder zingen in de Sint-Donaaskerk niet meer in aanmerking komen, in zijn school te willen opnemen. Er worden zelfs bedden verhuisd van de Sint-Donaasschool naar de Kalkoven.

Hij krijgt de zielezorg van Blankenberge aangeboden waaraan verbonden een heuse Latijnse school⁸. Hij is de *poeta laureatus* die Cassander mag voorstellen in 1541 als houder van de leerstoel Bonae Litterae in de Brugse stadshallen⁹.

Zoveel publieke belangstelling ondersteunt duidelijk een langere aanloop binnen de Brugse literaire en politieke wereld, wat eigenlijk al voor de hand lag bij de druk in 1531 bij H. de Croock van zijn *Flandricarum Rerum Tomi X*, het onderwerp van onze bijdrage¹⁰.

6 Archief Bisdom Brugge, Archief Sint-Donaas, Kapittelakten 1539-1552, fol. 6. De kapelanij was vrijgekomen door de promotie van Pieter Pardo naar een kanunnikaat.

7 J.P. Massaut, *Josse Clichthove. L'Humanisme et la Réforme du clergé*, Fac. Phil. et Lettres de l'Univ. de Liège, fasc. CLXXXIII, dl. I, Parijs, 1968, p. 157, 300.

8 Archief Bisdom Brugge, Archief St.-Donaas, *ibid.*, fol. 20v, 11 okt. 1541 ; de kosten verbonden aan hun verdere opleiding worden gedragen door twee kanunniken en de oud-rector G. Bachusius. De benoeming tot de *cura ecclesia de Blanckenberghe* : *ibid.*, fol. 8. In de stadsrekeningen van Blankenberge (RAB., Fonds Blankenberge, Stadsrekening 1540-1541, fol. 2) blijkt dat Mr. Adriaen Meijgaenc, priester, *die van de stede hadde 6 L. sjaers*, eind 1540 was overleden. Als opvolger in de functie van *coster ende scoolmeestere* treden na mekaar op Cornelis de Keyser (van Sichenen) tot 1547-1548, daarna Jan Speeckaert en in 1550 Jan Cabbeke die overlijdt 28 jan. 1551 ; *ibid.* Rekening 1543-1544, fol. 12-13v. ; 1545-1546, fol. 13 ; 1546-1547, fol. 10 ; 1547-1547, fol. 11v., 14 en Kapittelakten Sint-Donaas, fol. 273 en 279.

9 Een overzicht van het geheel van het Brugse humanisme in A. Dewitte, *Het humanisme te Brugge. Een overtrokken begrip ?*, Handelingen Zuidnederlandse Maatschappij, XXVII, 1973, p. 20-24. G. Cassander zelf was gedurende de jaren 1536-1538 de continue inspirator geweest van de publicaties van Joos Lambrecht te Gent : J. Machiels, *De boekdrukkunst te Gent*, p. 121-124.

10 V. Fris, *Essai sur la Flandre de Jacques de Meyere*, Bulletin Maatschappij Geschiedenis en Oudheidkunde Gent, XVIII, 1910, p. 71-91.

Reeds in 1910 stelde V. Fris in een analytische studie de bronnen voor die de Meyere gebruikte voor zijn *Libri X*. Zelf getuigt de Meyere dat hij de teksten redigeerde na bezoeken aan *toutes anciennes maisons clostres et monasteres dicelluy pays*, in de eerste plaats de monniken van Sint-Winnoksbergen, van Saint-Omer en van de Gentse Blandijn. En ook aan de lectuur van het *Chronicon Sithiense*, *Trunchiniense*, *Vormeselense*, *Aldenburgense*, de *Annales* van de Blandijn, van Saint-Amand-les-Eaux, het *Liber Traditionum Sancti Petri Blandiniensis*, het *Chronicon Comitum Flandrensiu*m van Denis Sauvage, *Annales Vetustiores* noemt hij ze, de *Philippide* van Guillaume le Breton (waarvan hij in 1534 bij M. de Keyser de boeken IX-XI uitgaf, in -4°), het *Chronicon* van de Duinen van J. Brando, de *Recueil des Antiquités de Flandre* van F. Wielant, in 1641 nog in het bezit van O. de Wrec, de *Annales Hanoniae* van Jaques de Guise. Ook heiligenlevens waren hem tot bron, wellicht via het befaamde *Magnum Legendarium* van de Duinen. Wij telden 17 titels waaronder de *Vita Caroli Boni* van Walter van Terwaan, de *Vita Amandi* van de cisterciënserabt Filip, de *Vita Eligii* van bisschop Audonus, de *Vitae Anskari et Remberiti* hem toegestuurd via Alb. Krantz uit Rostock. Van die laatste vitae bezorgde de Meyere zelfs een (nog niet teruggevonden) eigen uitgave.

Wat zijn 'gedrukte' bronnen betreft is het heel opvallend hoeveel er uit de werkplaats van Josse Bade, oud student van de Gentse Hieronymieten, komen, wat ons liet veronderstellen dat hij tijdens zijn Parijse jaren daar als corrector kan zijn tewerkgesteld. Het betreft de *Libri V de gestis Francorum* van Aimoin van Fleury, 1514, de *Historia Scotorum* en de *Historia Ecclesiastica Anglorum* van H. Boethius resp. B. Venerabilis, 1512 en 1529, de *Historiarum Gallicarum Libri X* van Gregorius van Tours, 1512 en de *Historia Francorum* van Paulus Emilius, 1519-1520. Andere uitgevers brachten dan R. Gauguins *De origine et gestis Francorum Compendium*, Lyon 1497, Alb. Krantz' *De Saxoniae gentis Origine*, 1520, en Johannes Placentius' *Catalogus Episcoporum Tungrensiu*m, 1530. En van Bade opnieuw : de *Opera Omnia* van Bapt. Mantuanus, 1513 en de *Annotationes in Pandectas* van G. Budé, 1511-1520¹¹.

De bedoeling van zijn *Libri X* schreef hij heel duidelijk in zijn voorwoord, op fol. 1v° van de editie 1531 : een opvatting die heel dicht aanleunt bij de proloog van Livius' *Ab urbe condita*. De taal ervan is meer verzorgd dan die van de lopende tekst der *Libri X*. De Meyere zelf is afkomstig van Vleteren in de kasselrij Belle en noemt zich

11 Bij de druk van het *Compendium* in 1538 is naast de *Rerum Germanicarum Libri Tres* van Beatus Rhenanus ook het werk van de kartuizer Laevinus Ammonius heel opvallend als nieuwe bron.

steeds *Balliolanus* (met een knipoog naar de Belgae). Belle, zegt hij, dichte buur van Cassel, een oude 'veste', geroemd om zijn dubbel priestercollege (fol. 2v^o).

Inleiding door Jacob de Meyere uit Belle bij de eerste tien boeken over Vlaanderen.

« Toen ik bij mijn voortdurende studie van de letteren steeds, ik weet niet om welke reden, opnieuw door de geschiedvorsing werd aange-trokken was het mij een altijd opnieuw terugkerende kwelling te merken dat er niemand was onder de zo talrijke geleerden die zich specialiseerde in de aanvangsgeschiedenis van ons vaderland of in de heldendaden van onze vorsten, om dit dan in een Latijnse tekst samen te vatten.

Ik besliste toen dit maar zelf te doen en een gedeelte van de documentatie die ik verzamelde in verband met de geschiedenis van Vlaanderen publiek te maken om zo de geleerden, die hierin bijzonder sterk zijn, hiermee uit te dagen. Geschiedenis immers is bovendien een zo nuttig en noodzakelijk vak dat wij zonder deze discipline niet weten waar wij vandaan komen noch wat wij zijn. Om het woord van Cicero te gebruiken : wij blijven onvolwassenen zolang wij niet weten of kwalijk weten wat vóór onze eigen tijd gebeurde.

Menig geleerde ging ons in de studie van het verleden reeds vooraf, doch vele oudere en ook vrij recente historici gedroegen zich zo onvoorzichtig dat ze de exacte versie van het verleden door gefantaseerde nutteloosheden compleet hebben verminkt. Zowel bij de vader van de geschiedschrijving Herodotos als bij Theopompus komen, naar het getuigenis van Cicero, zovele legenden voor dat wij het nuttig oordeelden niets dat onzeker was of dubbelzinnig als zeker voor te stellen en wat uit de traditie spaarzaam tot ons kwam zorgvuldig af te wegen en in kroniekachtige hoofdstukken samen te brengen, steunend op wie ons vóórgingen, doch met omzichtigheid en gesparig oordeel ».

De originele bedoeling, na de eerste decade, in een tweede deel een tekstuitgave te brengen, wat op de fol. 54v. duidelijk staat aangegeven, is uiteindelijk ook niet in 1538, noch bij de druk van de *Annales* doorgegaan.

Wel opvallend in de De Croock-druk is het groot aantal zetsfouten. Wij tellen er, foute klinkers en verkeerd begrepen plaatsnamen, samen 150-160¹² op het eerste gezicht, wat dan geheel overeenkomt

12 Over de zetsfouten in de piratendruk 1531 zie H. Pley, *o.c.*, p. 211-224.

met wat J.L. Vives in 1526 bij de druk van zijn *De Subventione Pauperum*, en kort daarna in december opnieuw met *De Europae dis-sidiis*, ook al met de Croock voorhad¹³. Kon dit al voldoende reden zijn in 1538 zijn *Compendium* te brengen, dan is ook de frontispice en het sluitblad geheel verwarrend van compositie.

Het wapenschild van Belle én van Cassel, onder dit van Ieper, staat er tegenover dit van Gent, Brugge en het Vrije, een duidelijke vaderlandse belijdenis van de Meyere, terwijl het fries onderaan van links naar rechts het oude wapenschild van Vlaanderen, midden de dubbele adelaar van Karel V, en rechts de Vlaamse Leeuw op gouden veld te zien geeft. Alle zelfde wapenschilden worden herhaald op het laatste folio, waar een leeuw binnen zijn *glent*, een duidelijke parafraze op de *Ganda Virgo* van Pieter de Keyser, een tornooistok mét de keizerlijke arend omvat. Dezelfde wapenschilden vindt men overigens terug in de *Coustumen ende usantien van Cassel*, een publicatie van P. de Keyser uit 1534¹⁴, die wellicht door de Meyere werd gesu-perviseerd.

Bij de aanvraag tot het privilege in 1538 had de Meyere gezegd dat hij dit *Compendium* had geschreven ... *escript par forme de commentaire et annales* (fol. 1v°). De *Libri X*, waarvan hierachter de boeken IX en X in vertaling volgen, had als bedoeling een historisch-geografisch essay te presenteren, een *chorographia*, naar het model van de *Germania* van Aeneas Silvius uit 1458. Met duidelijke actuele invalshoeken waren de *Libri X* wellicht bedoeld als een handboek voor zijn Latijnse school. Josse Bade, J.L. Vives en F. Wielant waren directe getuigen bij zijn interpretatie die doorloopt tot aan de stormvloed van 1530, tot aan de introductie van het Lutheranisme, tot aan de zwetende ziekte te Brugge. Precies deze actualiteit laat de tekst tot vandaag bron zijn voor de 16de eeuw, zoals ook zijn aanpak van het Vlaamse verleden geheel anders oogde dan wat men bij de kroniekschrijvers gewoon was, Antonis de Roovere inbegrepen. Zijn chronologie is alleen wat de lijst der Franse koningen betreft duidelijk fout. Wat de Vlaamse graven betreft zijn zijn verschrijvingen telkens één jaar vooruit of achteruit, wat alles te maken heeft met de verschillende jaartijl. Onze vertaling volgt het origineel zo dicht mogelijk.

13 Zie o.m. C. Matheuseus, *Quelques remarques sur le De Subventione Pauperum* in J. IJsewijn en A. Losada, ed., *Erasmus in Hispania, Vives in Belgio*, Leuven, 1986, p. 86-97.

14 J. Machiels, o.c., p. 93 en *Lijst van de afbeeldingen* (na p. 320), fig. 10.

Site en administratieve indeling van Vlaanderen.

Het gedragspatroon van de bevolking. Boek 9 (fol. 31).

Voor zover wij hier spreken over het Vlaanderen uit de tijd van Karel de Grote en Liederik van Harelbeke, bevatte dit het Brugse ommeland en de kuststrook tot Boulogne, met bos en wad omheen Ieper, Belle en Cassel. Om het met Plinius te zeggen : dit was het tengere begin van een zo groot rijk.

Daarbinnen bevonden zich twee grote nederzettingen, Oudenburg en Rodenburg, nu Aardenburg genoemd. Beide werden vernietigd tijdens de regering van Karel de Kale door de Noormannen (fol. 31v.). Precies hierdoor zou men later vertellen dat de Burg van Brugge gebouwd werd met puin van Oudenburg.

De toen meest befaamde pagi waren Torhout, Oostburg, Snellegem, Wenduine, Jabbeke, Belle, Steenvoorde, Langemark, Bourbourg, Looberghe, Wormhout, Esquelbecq, naast vele andere, makkelijk terug te vinden voor wie vertrouwd is met cartularia en figuratieve kaarten in de oude abdijen bewaard. Vlaanderen wist zich fel uit te breiden na het huwelijk van Boudewijn de Ijzere met de koningsdochter. Enerzijds langsheen de kust tot de grens met Ponthieu en de abdij St.-Valery-sur-Somme ; ten oosten langsheen de Schelde tot Vermandois en de Somme of, wat anderen dan weer beweren, tot de Oise, die in de Seine vloeit bij het verlaten van de oude provincia Belgica.

Zo verruimde Vlaanderen tot Gent, Kortrijk, Harelbeke, Oude-naarde, Douai, Rijsel, Cassel, Tournais en het Terwaanse, Arras, Boulogne en de ommelanden van Arras. Voeg hieraan toe *Sacelinium*, nu Seclin, verder Komen, Waasten, Wervik, Menen, Mesen, Tielt, Drongen en Rupelmonde, waarvan velen denken dat dit het oude slot der *Pleumosii* is. Alle voorgaande duidelijk oude nederzettingen die, zover ik weet, niet door andere auteurs vermeld worden dan door onze monniken, wat elders wel gebeurde naar aanleiding van hongerepidemieën of natuurgeweld.

Een niet ontalentrijk auteur, met zin voor het verleden, noemde in de Res gestae van Philippe II Auguste, koning van Frankrijk, de laten van Veurne en St.-Winnoksbergen *Bloetini* of *Isangrini*. Zijn tekst gaat zo (fol. 32) :

‘(370) De vloot heft opnieuw het anker, zoekt nu de wateren voor de kust der Bloetini, de blankschuimende, tot waar Vlaanderen reikt met wad en moeras, waar midden de oorlog de krijger Isangrinus,

met zwaard en speer gewapend de akker omploegt,
 waar de Veurenaar voren trekt in de grond, net naast zee,
 waar de Belg zijn tot puin vervallen paleizen,
 huizen, monumenten uit een oud verleden toont ;
 waar het geduchte volk der Nerviërs, oorlog na
 oorlog voerde. Nooit slaagde Rome erin hem onder
 (380) te krijgen, hem schatting op te leggen.
 Deze Belg, waarvan het getuigenis van Lucianus leert
 dat hij de strijdswagen bedacht, deze Belg, schitterend
 in de oorlogvoering, Rome ten spijt,
 werd in de gehele wereld zo geroemd dat een derde
 van Gallië zijn naam kreeg.
 De kust verlatend loopt de vloot, gevoerd door
 een gunstige wind, de haven binnen.
 Een haven zo breed zo rustig dat de gehele
 vloot daarbinnen kon worden geborgen.
 (390) Hoe fraai, riant dit Damme, want zo noemde de plaats
 met zachtgolvende wateren, vruchtbaar ook de polders
 door de nabije zee ; een prachtige haven, een ideale site.
 Hier verwerft Savaricus zijn rijkdom, uit alle
 's heren landen aangevoerd, buiten verwachting ;
 pakketten nog ongemaakt zilver, stalen rood metaal (fol. 32v.),
 producten uit Afrika, Indië, uit de Cycladen,
 pitten om rode verven aan te maken, uit Hongarije
 pelsen, en volle kratten wijn uit Gascogne
 (400) en la Rochelle, ijzererts, metalen, laken uit Engeland, uit Dacië.
 Alles hierheen gestuurd tot meerdere winst
 van kooplieden, steeds tussen hoop en vrees,
 beducht voor toeval, voor plots noodlot
 wat staat voor snelle piraten als Savaricus en
 consoorten, die zich met Cadocus verstaan, die niet
 terugschrikken voor het breken van dure eden,
 van brede vriendschapspacten, en zo de regio
 ten gronde richten. Ik althans meen dat zoveel
 (409) zondigheid ons alleen onheil brengt ‘

En op een andere plaats :

‘(455) Bloetinus brak, na verkenning, zijn kamp op.

Elke Isangrinus, elke Veurenaar of Belg sloot aan
 onder het bevel van graaf Ferrand.

Zo konden wij met onze schepen voor Boulogne
 het beleg maken, waar de Franse vloot over
 een brede strook verspreid lag’.

Nog over de oorlogen van Ferrand :

‘(85) De aloude vete van Isangrinus en de Bloetini met de Belgen had als gevolg dat binnenlandse twisten beide partijen uitholden. Dure eden werden door burgertwist onwaar. De Fransen bevechten, helpt het onderling getwist te onderbreken. Wat verlies ik hier mijn tijd dit (90) beetje bij beetje te vertellen, Vlaanderen dreef zelf zijn eigen kinderen tot oorlog (fol. 33). Wie voorheen de Fransen in het verborgene haatte, diens woede werd, door de plotse woede van de graaf al maar groter. Vlaanderen sterk in de krijg, geoefend in tal van wapens, rijk en overvloeiend van goederen, een vervloekt ras door eigen onenigheid. Gesparig op voedsel, makkelijk te verleiden, sober in drank, schitterend gekleed, gezond, van grote gestalte, met fraai haar, met rode gezichten en blanke, gespannen huid, het land visrijk door wad en stroom en kanalen, (100) zo hinderlijk voor het verkeer van de vijandelijke troepen, die nauwelijks ruimte hebben om binnen te vallen, dat Vlaanderen is veilig genoeg, als burentwist er niet was. Zie het graan op de akkers, de winst ter zee de melk van het vee, boter van de stapel, zie hoe de arme gronden weggebrand werden uit het moeras tot keurige wouden vol lommer. Zoals elders wijn wordt hier gerst met water gemengd op een ingenieuze manier’.

Eerst werd uit dit Vlaanderen Boulogne weggenomen, daarna, rond 1090, Arras met Artois. Daarbinnen lagen vesten als Terwaan, St-Omer, Aire, Hesdin, Béthune, Bapaulme, Lens, St-Pol, en het graafschap Boulogne mét Calais. Dit in het westen. In het oosten kwam daarvoor in de plaats het graafschap Aalst, het land van Waas en de Zeeuwse eilanden, ooit *Arborichae* genoemd (fol. 33v.). Zo sprak men plots van drienamig Vlaanderen : het Flamingante, het Gallicante en Keizers Vlaanderen.

Vlaanderen Flamingant reikte van oost de Schelde tot zuid de Leie west Nieuwendijk en Artois, noord de occaan. Die van Kortrijk wonen gedeeltelijk over de Leie, richting Doornik, doch rekenen ook tot Vlaanderen Flamigant. Ook Oudenaarde ligt compleet over de Schelde, doch allen spreken er de Germaanse taal.

Waa's of Gallicant Vlaanderen is Doornik, St-Amand, Douai, Orchies en Armentières. Hier spreekt men Frans ; het gebied heeft als gren-

zen oost de Schelde, zuid Vermandois, west Arras en noord de Leie en de germaans-sprekende Vlamingen.

Keizers-Vlaanderen, wat rechts van de Schelde bezit van de Keizer is, raakt aan Brabant. Het noemde voorheen *Brachantum*, nu het land van Aalst. Het beslaat 170 pagi met de stad Ninove en het land van Rottelare. Hierover is de Vlaamse graaf heer als vazal van het Roomse Rijk. Het is Vlaanderen-onder-het-keizerrijk.

Vlaanderen wordt met name verdeeld in graafschap Vlaanderen, Vlaanderen-onder-het-keizerrijk en Allodiaal Vlaanderen. Het graafschap onderscheidt zich van Vlaanderen-onder-de-keizer omdat het van de koning, het tweede van de keizer afhangt. De Vier Ambachten, het Land van Waas, het Overscheldse en het Dendermondse over de Schelde, rechts van de Schelde dus, noemt men contribuanten van Vlaanderen-onder-de-keizer. Zij lagen voorheen onder de keizerskroon (fol. 34).

Het allodiale Vlaanderen bevat Dendermonde, Geraardsbergen, Bornem. Het wordt genoemd zelfgerechtigd, aan niemand verplicht. Flobecq en Lessines, net als het Oudenaardse, waren van oudsher schatplichtig aan Vlaanderen. Door durende onmin hierover tussen de graven van Vlaanderen en Henegouwen – deze landstreken liggen middenin – worden die ‘betwiste landen’ genoemd en bestuurd door een grafelijke raad. Zo ook hechtte Lodewijk van Male Mechelen aan Vlaanderen. Filips de Goede wilde dit opnieuw ervan losmaken, en gaf de bevoegdheid over Mechelen door aan de Grote Raad.

De Schelde vloeit aan het eind van het Ardennerwoud in de Maas, zo vermeldt ook Caesar dit in zijn *Commentarii*. Door het geweld van de woedende zee liep de oude bedding echter onder, zodat de Schelde nu eerst in de oceaan vloeit vooraleer zijn wateren met deze van de Maas te vermengen.

Tot vandaag bestaat, zo vernam ik, bij Dordrecht een duidelijk restant van deze oude bedding waar Maas en Schelde in mekaar overgingen. Precies dit lijkt Ptolomeus overigens op zijn geografische kaart aan te duiden : hoe de Schelde uit het diepst van Picardië na mekaar Valenciennes, Mordagne, Doornik, Oudenaarde, Gent, Dendermonde en Antwerpen bevloeit. Die Schelde ontstaat oost van Amiens bij een kleine burcht, naar men zegt *Beauregaert* genoemd, en volgens de kaart van de geleerde Levinus Panagathus jr. stroomde deze aanvankelijk voor een deel in de oceaan, voor een deel in de Maas of een bijarm van de Rijn, die na mekaar de Maas en de Schelde opnam. De Leie, sommigen schrijven de Legia, bevloeit

Vlaanderen even liefvallig als vruchtbaar ; dartel en kronkelend ontstaan ten westen (fol. 34v.) van Arras in de streek van Isbergues vloeit zij via Aire en *Salix Longa* wat St.-Venant moet zijn, Bruel, Estaires, Armentières, Waasten, Komen, Wervik, het oude stadje in herinnering aan Antonius Pius, Menen, Kortrijk, Harelbeke, St.-Baafs-Vijve, Deinze, Drongen, naar Gent, waar ze zich in de Schelde stort.

De Scarpe ontstaat in Artois en loopt langsheen Douai, Lallaing, Anchin, Marchiennes, Hasnon, Elnon, Mortagne, waar ze in de Schelde overgaat en meteen haar naam verliest.

De Somme, bij Ptolomeus de *Prudis*, loopt door Picardië en Vermandois via Corbie, Amiens, Abbeville, le Crotoy ; zij vloeit van oost naar west in zee. Ze ontstaat ongeveer ter hoogte van de Schelde, en samen maken ze de grens van Vlaanderen, Artois en Vermandois.

De Aa, kleine rivier in het ommeland van Boulogne, de *pagus Aciacus*, bevoeit Fauqueumbergues, Arques, St.-Omer, Watten, noemt vanaf daar de Colme en gaat daarna gedeeltelijk naar Gravelines, gedeeltelijk naar St.-Winnoksbergen om bij Duinkerke in zee te lopen.

De Dender, ontstaan in Henegouwen, vloeit door het Land van Aalst en mengt zich met de Schelde bij Dendermonde.

Aan de voet van de Casselberg ontspringt een rivier die eerst de Peene noemt, vanaf Roesbrugge de IJzer, de Ieper opneemt, een waarachtige stroom wordt, Diksmuide (fol. 35) bevoeit, de Zarre opneemt en dan via Nieuwpoort in zee vloeit. De ganse kust ligt zo onder de durende druk van de noordwesterwinden dat kust en inhammen van deze continue wind de naam Vlaanderen zou hebben gekregen. Inderdaad zijn wij het uiterste punt van België daar in het noorden waar men dacht dat geen sterveling meer verder kon. De noordwesterwind waait er zo hevig dat hij torens, bomen, tempels, bouwwerken optilt en vernietigd teruggooit, dat het geagiteerde watervlak torenhoge golven op de polder gooit, in zijn vaart dijken, kanalen, dijkhoofden en duinen doormidden scheurend. Precies dit jaar 1530, terwijl ik dit werk voorbereidde, stak op 5 november een zo hevig orkaan op met een zo zware springvloed dat Calais, Gravelines en de haven van Mardijck werden vernietigd. Duinkerke, Nieuwpoort, Oostende, Sluis, Cadzand, de Vier Ambachten, Biervliet, Antwerpen en zowat gans Zeeland waren in hoge nood. Te Nieuwpoort liep een stadsdeel onder water, meerdere schepen zonken in de haven en op twee plaatsen begaf de dijk. Diep drong de oceaan het Brugse Vrije binnen. Te Oostende werd de noordpoort met een kleinere brug finaal gebroken terwijl het oude Oostende geheel onder water liep. Ook een groot deel van Cadzand kwam

onder water met ongelooflijke schade.

De lengte van Vlaanderen Flamingant, van de Schelde tot Nieuwendijk, bedraagt drie dagreizen (fol. 35v.). De breedte van Leie tot zee is nauwelijks één dagreis. Het oostelijk deel, *Flandria Superior*, Boven-Vlaanderen, het Westkwartier, *Flandria Inferior*. Boven-Vlaanderen omvat Gent, Brugge, het Vrije, Oudenburg, Aardenburg, Torhout, waar de burcht van Wijnendale, recent door Filips van Ravestein nieuw werd ingericht, Sluis, de Vier Ambachten, Cadzand en Biervliet, beide laatste geheel door de zee omringd, het Land van Waas, Oudenaarde, Dendermonde, Kortrijk, Roeselare, Tielt. Het Westkwartier omvat Ieper, Belle, Cassel, bij Plinius het gebied der *Castologi*, elders *Castellani*, Waasten, Veurne, St.-Winnoksbergen, Poperinge, Diksmuide, Bourbourg, Nieuwpoort, Duinkerke en Gravelines. Spanjaarden, Italianen en andere buitenlanders menen dat Vlaanderen zijn naam kreeg vanwege het feit dat Karel V nu over het grootste getal volkeren regeert.

Flamingant Vlaanderen is ingedeeld in vier Leden : Gent, Brugge, Ieper en het Vrije. Gent, een grote beschutte stad, ligt op de samenloop van Leie en Schelde. De Lieve is niet zozeer een rivier als wel een kanaal vanuit Gent via de Brugse poort naar Damme gegraven, grotendeels met mankracht. Ook de Moere is een kleine waterloop, bijzonder nuttig voor Gent ; het verzorgt de afvloeiing uit de moeren van het Waasland en de Vier Ambachten en wordt gevoed uit het hoogtij in Zeeland (fol. 36).

Op de manier van de Scythen noemen wij een meer en moeras een Moere dit beduidt moeder. Voorheen werden ook de Morini bij herhaling moerasbewoners genoemd. De meest gemaamde moeren die wij bezitten zijn deze van het Waasland, van Gistel en van St.-Winnoksbergen.

De stad Gent wordt in drie belangengroepen opgedeeld : de burgerij die leeft van eigen inkomsten, de ambachten, er zijn er 52, en de wevers, ingedeeld in 27 klassen. De stad wordt bestuurd door 13 schepenen, evenveel raden worden aan hen toegevoegd. Daarboven staan een hoofdbaljuw en een baljuw als grafelijke ambtenaren. Het Gentse burchgraafschap omvat Kortrijk en de stadjes Wervik, Menen, Harelbeke, Tielt, Deinze, Eeklo, Kaprijke, Lembeke, Oudenaarde en Biervliet, met de Vier Ambachten (Boekhoute, Assenede, Axel en Hulst) en daarnaast Rupelmonde en Saaftinge, St.-Pauwelspolder, St.-Gillis-Waas met de rest van het Wase ommeland, Aalst, Ninove, Marskercken, Bornem en de steden Dendermonde en Geraardsbergen. Al deze gebieden noemt men onder het bevel van Gent omdat zij in gemeen overleg de aan

Vlaanderen opgelegde belasting voldoen en in oorlogstijd samen ten strijde trekken en eenzelfde bevel voeren.

Brugge of nog *Brugiae*, afgeleid van *brugga*, wat brug betekent, ligt halfweg tussen (fol. 36v.) Oudenburg en Aardenburg of Rodenburg. Het was eertijds via een zeearm, door de bevolking Reie genoemd, met de zee verbonden. De Reie nu is nieuw, niet een stroom, zelfs vrij onge-schikt. Voor het overige gaat Brugge de overige Belgische steden grote-lijks voor. Zo vind ik in een brief van graaf Arnulf de Grote aan de bisschop van Reims een notitie over de *portus Brudgiae*. Had er *Grudgiae* gestaan dan zou ik dadelijk verwezen hebben naar de Grudii, clientes van de Nerviërs, speciaal omdat *Gruda* en *Grudhusa* namen zijn die de Bruggelingen nu nog verbinden met een belangrijke familie en streek.

In de Vlaamse taal noemt haven *port*, een burger een *porter*. Zo lezen wij in oude kronieken *Brudgiae portus*, *Ganda portus*, *Novus portus* wat betekent nieuwe *port*, met de betekenis van nieuwe stad, waar velen ten onrechte denken aan haven. Door de lakenhandel en het druk vertier der kooplieden was, naar mensenheugenis, in Europa geen stad of handelscentrum méér beroemd of bekend, begaan door Duitsers en mensen uit Sleeswijk, genoemd Oosterlingen, door Spanjaarden van alle slag : Castilianen, Portugezen, Aragonezen; Schotten, Fransen, Engelsen, Venetianen, Florentijnen, Genuezen, Milanezen, Luikenaars en andere naties van kooplieden.

Jaarlijks wordt hier een dubbele magistraat aangeduid : de één genoemd Burgemeester van Schepenen, de ander Burgemeester vanden Corpse of volkstribuun. Twaalf schepenen-rechters worden aangeduid en evenveel raden (fol. 37). De stad zelf bestaat uit de zes-tendelen St.-Jan, St.-Donaas, O.-L.-Vrouw, St.-Jacob, St.-Niklaas en Carmerszestendeel, met elk een hoofdman. Samen met 52 dekens van de ambachten maken zij allen deel uit van de Grote raad van de stad. Daarnaast zijn er opnieuw twee grafelijke ambtenaren : de schoutet, stadspraetor, en de baljuw voor het buitensteedse, een naam die hij van het Vrije, bureu en vrienden van Brugge, kreeg. Brugges subalterne steden of *clientes* zijn : Damme, Hoeke, Monnikenrede, Muide, Sluis, Blankenberge, Oostende, Nieuwpoort, Duinkerke, Gravelines, Veurne, St.-Winnoksbergen, Diksmuide, Gistel, Middelburg, Torhout, Mardijck, nu een dorpje, Lombardzijde, voorheen een haven, naar men althans beweert, aan Nieuwpoort verkocht en nu praktisch verdwenen.

Ieper, het derde luik van Vlaanderen, zou zijn naam gekregen hebben van Hyperborus, een hertog van Engelsen bloede. Ik wil liever

geloven dat de naam afgeleid werd van *Hypra*, een kleine rivier, bijzonder geschikt voor de lakenfabricatie. In de *Decretales* staat de naam *Hypretum*, waardoor nog anderen menen dat het een afleiding kan zijn van *pratium*, weide dus.

De stad ligt bijzonder veilig en is goed omwald, wat duidelijk blijkt uit zijn lakenhandel en koopmanschap. Toen Ieper in 1408 door de Engelsen was belegerd (fol. 37v.) en geen verweer meer kon bieden, staken de Ieperlingen de stad in brand zodat haar rijkdom hen niet zou toevallen. Na het sluiten van vrede liet graaf Filips de Stoute niet toe dat schadeclaims werden uitbetaald, omwille van de eindeloze discussies die dit zou mee brengen. Hij stuurde de bevolking naar Poperinge, Wervik, Menen en andere Vlaamse sterkten, precies alsof hij hen over uitwijkplaatsen verdeelde.

Ieper wordt bestuurd naar het model der andere Vlaamse steden middels eigen privileges, gebruiken en zeden. De hoogste magistraat is driedelig : de Heer, de hoofdbaljuw en de baljuw. Het schepencollege bestaat uit dertien man ; zoals bij de andere steden worden die jaarlijks vernieuwd. Daarnaast staat de burggraaf, zoals dit in het Nederlands noemt. Tot de cliëntes van Ieper behoren de oostelijke ambachten Belle, Poperinge, Waasten, Mesen, Roeselare met de cliëntes van Cassel.

Het vierde lid van Vlaanderen is het Vrije, aan de overige 3 toegevoegd door Filips de Stoute en Margareta van Male. Het grootste gedeelte van de schepenen bestaat uit edellieden die de graaf, om de goede gang van zaken, in alle zittingen van de Leden van Vlaanderen vertegenwoordigd wilde zien. Het Vrije bestaat, naar ik meen, alleen uit het Brugse ommeland en draagt die naam omwille van de vrijheid die het genoot. Origineel stond het onder de leiding van de burggraaf van Brugge, Jan van Nijvel, die ook door de befaamde G. Budé wordt geciteerd, verkocht dit burggraafschap aan Joanna van Konstantinopel (fol. 38). Ik meen dat de naam van de kastelein van Brugge, van het Love-kasteel op de Burg komt, nu belangrijk bezit van de Vrijlaten, waar ze een landhuis oprichtten voor hun burgers die geen enkel recht bezaten.

Het Brugse Vrije omvat 35 ambachten of omschrijvingen en 29 appendante ambachten. Daaronder Lichtervelde, Maldegem, Sijsele. Binnen deze stadsstaat ligt de hoogste macht bij de baljuw met zijn voor het leven benoemde huissiers, *ammans* genoemd. Het is hun taak de bevelen van de magistraat, verordeningen en rechtsdaden, te melden in dorpen en steden. Aan het hoofd van de magistraat staan 4 consuls, burgemeester genoemd, drie van schepenen en een vierde van de commune. Er zijn 27 schepenen voor het leven

benoemd, tenzij de graaf hen vervangt of zij wegens criminele feiten worden afgezet. Als er oorlog is wordt het détachement van het Vrije gevolgd door de drie andere : deze van het Veurnse ommeland, van St.-Winnoksbergen en van Bourbourg of Broucburch.

Over het ontstaan van het Vrije en zijn gewoonterecht vertelde J.L. Vives, een man van uitzonderlijke precieze geleerdheid (die, als tot meerdere luister van Vlaanderen, Brugge als verblijfplaats koos en daar ook een vrouw vond ; van geboorte Spanjaard, Vlaming uit vrije wil), dat hij van ouderen en vooraanstaanden van het Vrije het volgende vernam. Ooit bestonden omheen Brugge vrij rijke gronden die vee en voedsel brachten (fol. 38v.) voor het behoeftige en noodlijdende Brugge.

Zij onderhandelden over hun vrijheid zodat zij, los van Brugge, onder de jurisdictie kwamen van een kastelein of burggraaf. Toen zij talrijk genoeg bleken te zijn, gingen zij op de graaf toe en vroegen hem eigen jurisdictie en een eigen landhuis. De graaf, het was, meen ik, Filips van den Elzas, zag hier een schitterende kans om de macht van Brugge tegen te gaan door haar medestanders en cliëntes te ontnemen, en ging maar al te graag in op hun vraag. Hij gaf hen jaarlijks vier burgemeesters, en schepenen voor het leven benoemd, geheel uit welwillendheid en schreef voor dat zij te Brugge in de Love hun vergadering van afgevaardigden zouden houden, en er een vaste Raad hebben ; en dat zij, in oorlogstijd, onder de vlag van Brugge mee zouden opstappen. Hierom worden zij Vrijen, *Francostae*, genoemd.

Vijf bisschoppen delen in Vlaanderen de macht : deze van Doornik, van Terwaan, Arras, Kamerrijk en Utrecht. Onder Doornik vallen de aartsdiakonaten Doornik, Gent en Brugge. Twaalf dekens hebben volgend aantal parochies onder zich : die van Doornik 63, van Gent 67, de Brugse 49, die van Rijsel 54, van Kortrijk 42, van Seclin 30, Helchin 32, Oudenburg 44, Aardenburg 27. In deze laatste dekenij liepen de parochies en pastorieën Avekerke, Hamme, Ijsendijke, Nieuw Roeselare, Oostmanskerke, Romboutswerve, Westende, Vulpen, Vremdijk, Watervliet, met de hermitage van de abdij der Willelmijnen, onder water. Dit gebeurde op 9 oktober 1374 (fol. 39). De Wase dekenij beheert 38 parochies, die van Oudenaarde 37, die van Roeselare 32.

De bisschop van Terwaan bezit in Vlaanderen één aartsdiaken met 12 dekens, deze van Marck met 7 parochies, Bourbourg 21, Winnoksbergen 29, Veurne 21, Diksmuide 15, Zanthove – hier is bedoeld Nieuwpoort – 8, Ieper 25, Poperinge 19, Belle 14, Merville 13, Cassel 25, Arques 14.

Douai en Armentières met afhankelijkheden horen toe aan de bisschop van Arras. Aan Kamerijk hoort het stuk Doornik over de Schelde toe en de ganse Overscheldse heerlijkheid, daaronder de stadjes Aalst, Geraardsbergen, Ninove, Dendermonde en Pamele onder Oudenaarde-over-de-Schelde. De Utrechtse bisschop heeft onder zich de Vier Ambachten : Hulst, Boekhouten, Assenede en Axel. Utrecht beweert inderdaad, zich steunend op de *Acta Pontificorum*, dat haar bisschop van oudsher het beneficium mét cliëntele erover had. Op die manier is de graaf van Vlaanderen leenman van de bisschop.

De Vlamingen leggen zich in hoofdzaak toe op de fabricatie van laken, niet alleen met wol die ze aan zichzelf hebben, doch die zij verder importeren uit Spanje, Engeland, Schotland. Zij maken er alle slag van lakens uit, die in alle steden van de christenheid door kooplieden worden verkocht (fol. 39v). Zij maken er verfijnde dekleden van en slopen, dekens, overtrekken en capes, en alle soort andere kledij, die bovendien uitstekend in de markt ligt. Naar ik hoorde leerden andere naties dit linnen- en laken weven van vrouwen uit Vlaanderen daarheen uitgeweken. De Engelsen bij voorbeeld leerden, naar meerderen beweren, de kunst van het verven van ons. Aan dit gespecialiseerd werk verdienen ze een royaal inkomen. Daarnaast vrijuit gekleed met linnen en lakene pakken, verzetten zij bergen werk in de landbouw. Ze verbouwen in hoofdzaak twee graansoorten Tarwe en *typhe*, door de bevolking niet geheel exact vertaald naar haver. Deze *typhe*, ééngranige tarwe, is vrijuit de beste graansoort. Op veel plaatsen beschikt Vlaanderen verder over weiland beter dan landbouwgrond, waardoor buitenlands graan moet worden ingevoerd. Dit komt dan uit Vermandois, Artois, de streek van Amiens en Kamerijk, die met hun gronden beter dan de onze, steeds gewassen blijven leveren.

De Baltische Staten met hun burenen, die wij alle gelijkelijk Oosterlingen noemen, en Spanjaarden en Engelsen zijn gewoon ook graan te sturen en graan af te nemen.

Gerst, haver, bonen, erwten, katoen, vlas, hoppe, rapen en andere vruchten brengen verder een goede oogst. Op vele plaatsen worden de akkers gemergeld.

Doch in de kuststreek zijn de polders zo vruchtbaar dat noch bemesting noch drieslagstelsel er nodig is. Binnen-Vlaanderen brengt welige graanoogsten op en valt op door de vruchtbaarheid van de bovenlaagse grond, die veelvuldig typhes opbrengt (fol. 40) terwijl in de buurt van Brugge en Gent de grond niet zo steriel is of sommigen

slaagden er in deze slechte, ongecultiveerde grond om te zetten in landbouwgrond.

Olie wordt gewonnen uit lijnzaad en rapen ; uit appels wordt een suikerdrank gedistilleerd, terwijl uit noten ook een notenextract wordt gemaakt. Boter, melk, kaas, haring, vlees, elke soort riviervis en zeevis behoort tot het dagelijks voedsel in Vlaanderen. Kaas, boter en haring worden geëxporteerd, niet alleen naar de nabije bureu, maar ook ver weg, als om prijs. Uit Bretagne krijgen zij van de kooplieden het ongereede zout, dat zij verwerken en laten schitteren en ook gebruiken om haring en vlees langdurig te bewaren. Naast Antwerpen bezitten Sluis, Oostende, Nieuwpoort, Duinkerke en het Engelse Calais havens waarheen koopwaar uit gans Europa wordt gebracht, en waar ook de visserij en alles wat met de zee te maken heeft, wordt verhandeld.

Brugge bezit voor wat België betreft een unieke stapel en groepering van kooplieden, hoewel door de duidelijke regressie Antwerpen nu op het voorplan komt. In Vlaanderen wordt geen wijn verbouwd, wel ingevoerd uit Frankrijk en Duitsland ; doch deze is door het lange transport en door de heffingen vrij duur.

Bier wordt er echter volop gedronken, gedeeltelijk aan huis vervaardigd, gedeeltelijk geïmporteerd uit Holland, Duitsland, Engeland. Dronkenschap, jammer genoeg, wordt vrij licht opgenomen (fol. 40v). De dolk aan de gordel gaat men veelvuldig gewapend naar de landelijke herbergen, waar men onder het drinken vlug op de vuist gaat, ja overgaat tot doodslag. Het is een volk dat een zo rood aangelopen gezicht heeft, dat meerderen denken dat het van deze felrode kleur de naam Flammenses kreeg.

De Vlaming bezit een robuuste lichaamsbouw, doch is vrij verschillend van postuur, zowel lang als kort als geblokt. Bij diverse lokale opgravingen bleek uit skelet en schedel, die van een verblindende gaafheid waren gebleven, dat de vroegere bevolking beduidend forser was. Naar men vertelt kwam voorheen hier een ras uit Engeland van reuzengestalte ook de Cimbren en Teutonen, van wie men beweert af te stammen, bezaten een grotere lichaamsbouw. De auteur Pomponius Mela schrijft dat in zijn tijd de Teutonen het Bretoense eiland Cadanonia, tegenover Germanië, in bezit hadden ; waaruit wij wellicht kunnen afleiden dat de Rutheni hierheen trokken, gezien vooral de bewering dat het een Northumbrische en Albiaanse stam betrof.

Dronkenschap is slecht voor wie aan zee woont, een ondeugd toege-

schreven aan de zware zeelucht die de spijsvertering zou activeren. Noch bij trouwpartijen, eetgelag en diners, noch in kledij of lichaamscultus houden zij nauwelijks enige maat. De adel kan nauwelijks een uitschieter aan kledij of eetmaal bedenken, of het plebs volgt dit direct na. Er is nood aan een wet die de consumptie aan banden legt. Hoe dichterbij de zee nadert, des te vrijpostiger, opener en meer Germaans zien de Vlamingen eruit (fol. 41) ; hoe dichterbij Frankrijk, des te gecultiveerder, humaner en warmer ze zijn. Allen echter zijn van nature fier, en zoals geen volk ter wereld een groter vrijheid bezit, zo is er ook niemand ter wereld die er meer op staat. De vrouwelijke sekse is er bijzonder uitdagend en werelds, doch niet vrij van verspilling en ambitie. Bruggelingen en Gentenaars, verschillen in menig opzicht van mekaar. Schitterend, praalziek, verrijnd, vrijgevig, mild-delend kan je de Bruggeling noemen. De Gentenaar echter is meer spaarzaam, meer gereserveerd, toont minder wat hij kan, gaat zijn gang minder ostentatief, in minder luxe. Als je dit volk beter kent is het binnenin goed en bedacht op de hulpbehoevende.

Beide gaan zij de overige Belgen vooraf door de pracht en praal van hun bouwwerken, zowel tempels als klokkentorens, met wonderbaarlijk gebeier. Zij worden gevormd midden het geklingel en de zang van vele cantilenen. Eenmaal het ware geloof aanvaard bleven zij dit bewaren, zelfs midden de meest ongehoorde afwijkingen. Zover ik weet kwam nimmer enig spoor van ketterij bij hen op, zelfs niet in onze voor de kerk zo beroerde tijd.

Inderdaad, als hier iets indruist tegen de door de kerk opgelegde leer, dan is het ergens anders vandaan hierheen gebracht, niet hier ontstaan. Ook het Lutheranisme, dat meerderen onder ons aanhangen, leerde men ergens anders. De ouderen leren ons overvloedig om de zeden van ons volk (fol. 41v.) toch maar niet anders te maken; hoe wij voorheen veel eenvoudiger, opener, minder onoprecht, trouwer met mekaar omgingen; hoe wij sterker, vitaler, robuuster, groter, minder toegelegd op wellust en uiterlijkheden van de dingen, minder tuk op bruiloften, eetmalen, kleedpartijen, meer de goede dingen betrachtten. Nu echter degenereerden wij door rijkdom en langdurige vrede tot nietsdoen en weken van de oude deugden af; werden lui, gierig, hoogmoedig, corrupt. Wij devalueren door overspel, veelvuldige kwaal, die voorheen nauwelijks voorkwam; wij verwekelijken schrikwekkend want nooit werd de wet, die overspel moest inperken, schandelijker genegeerd. Ook de zuiverheid van het priesterschap bekoelde; wonder hoe weinig van het originele concept van frisheid, onschuld en begeestering overbleef. Veel minder processen

wezen voorheen de schuldige aan ; geschillen werden tussen vier muren door het wijze oordeel van *viri boni* beslecht.

Aan- en verkoop gebeurde via weinige getuigen, zelfs zonder getuigen en dit in louter wederzijds vertrouwen. Nu moet alles via schrift en tegenschrift bevestigd worden, alleen omwille van de kwade trouw, geheel vreemd aan onze voorouders.

Velen zijn nu bewonderaars van Griekse en Latijnse letteren en culturen die met grote financiële inspanning doch niet allen houden deze inspanning vol omdat, naar ik meen, niet een passende beloning resulteert uit de studie van zoveel schitterende dingen. Onze tijd kent vele Vlamingen van bijzondere geleerdheid. Onder hen Josse Clichthove (fol. 42), Joost Bade, Jan Despauter, net overleden, Cornelis de Schepper, Jan van Strazeele, een jongeman met schitterende toekomst. Door geheel Vlaanderen loopt een zo grote ijver voor de *Bonae Litterae* een zo grote liefde voor de studie, dat men geen dorp of gehucht meer vindt of het bezit een leraar van uitzonderlijk formaat. Het heeft geen zin ze hier alle op te noemen. Elke dag overigens laten onze geleerden zich opmerken en door hun publicaties vergaderden zich roem : Eligius Hoeckaert uit Gent, Jacob Pape en Paschasius de Soutere uit Ieper, Lieven vander Cruysse uit Belle, Peter Curius uit Winnoksbergen, Omer Leopardus uit Nieuwpoort, Christian Massacus uit Kamerijk. Vele anderen zijn even belangrijk in deze cultuursituatie, hoewel zij nog niet tot publicatie kwamen, ofwel omdat zij dit niet opportuun achten, ofwel door hun drukke andere bezigheden : ik bedoel mensen als Jacob van Halewijn, Adriaan Chilius, Daniel Spetebroot, allen uit Brugge, Jan Lacteus uit Rijsel, Aegidius van der Beken uit Wervik, Jan Cornehuse uit Cassel en vele anderen elders, die ik met excuus voorbijga. Inderdaad, moest ik ze alle opsommen, ik zou van de leraren overstappen op die anderen als Mark Laurin, Jan Fevijn, priesters in St.-Donaas, Jan de Neve, Peter de Corte, Judocus van Gavere, Judocus Laureins, net overleden, Lodewijk van Vlaanderen, Heer van Praet, Joris van Halewijn, Heer van Komen, Peter Taeyspil, Peter van Zootpeene, Jan van der Cruysse, Joachim Martins, Christian Cellarius en zeshonderd gelijkaardige erudieten, dan zou aan mijn catalogoog noch maat noch einde zijn (fol. 42v.).

Dan vermeldde ik nog niet onze stoet bijzonder fraaie, bijzonder talentrijke dichters, onze taal met onder hen Jan de Pottemaker, Anthuenis de Rovere, Pieter Pauw, Jan Scheerder, Laurent Plancke, en de vele bijna ontelbare andere, die de Latijnse dichters zowat evenaren. In vergelijking met de andere Germanen is onze taal

opvallend meer geciviliseerd, zachter, vol met vele spreuken, metaforen en allegorieën, bijzonder geschikt om elk ding erin te zeggen. Zij zou, naar sommigen zeggen, het dichtst de Saksische taal benaderen, die volgens de bepaling van Albertus Krantz in zijn *Saxonia* de meest eerlijke is, zonder schrille tonen, niet stuk door aspiratie zoals de overige Germaanse talen.

Ik vind in de *Annales* van sommigen dat de vroegste Belgen Griekstalig waren, tot van de ene kant van Germanen, van de andere Romeinen binnenvielen. Daarna gebeurde een zo grote taalvermenging dat het Grieks geheel verloren ging in een door mekaar praten van Germaans en Latijn met als hoofdelement het Germaans, een taal die sommigen nu lijken te willen verlaten om over te gaan op het Frans, gezien de nabijheid van de grens en de grote commerciële relaties met Frankrijk. Vrij veel namen van dorpen in Gallicant Vlaanderen en Artois waren voorheen geheel Germaanstalig (fol. 43). Zo onder meer St.-Omer, befaamde stad die origineel Vlaamssprekend was, daarna tweetalig om nu zowat geheel Franstalig te zijn. Op die manier schuift het Frans als taal van dag tot dag op, en wordt het Germaans met kracht naar de Rijn teruggedreven.

Vlaanderen is daarnaast ook rijk aan belangwekkende cantors die zich met om het even wie in de christenheid kunnen meten. Getuige Alexander, cantor van wijlen Filips I, Peter de Vic, cantor bij Karel V, Adriaen Willaert van Roeselare, nu kapelmeester bij de koning van Hongarije, Thomas Martinus met zijn broers Peter en Jan, afkomstig uit Armentières, nu Kartuizer, naar ik hoorde, te Amiens. Het volk bezit de kunst de eigen taal tot ritmische cantilenen om te buigen, hoewel wij met Erasmus moeten toegeven dat dit kan leiden tot morele en intellectuele ledigheid.

Onder de meest befaamde organisten op hydraulische orgelen rekenen wij te Brugge in de Wijngaard Jacob de Blende, die zijn naam kreeg van een oogletsel. De Brugse schilders, beeldhouwers, latoenwerkers zijn op vandaag van een zo groot genie dat zij, naar men beweert, nauwelijks voor de grote namen van vroeger moeten onderdoen, en om hun kunstvaardigheid worden opgevraagd zowel in Denemarken en Noorwegen, als in andere verwijderde landen.

Noorwegen stuurt ons dan houtsoorten, die door onze schrijnwerkers tot meesterwerken worden omgetoverd. Behalve wol stuurt Schotland ook vis en huiden. Uit deze wol maakt men voornamelijk in St.-Winnoksbergen en Hondschote het lichtere laken, saaien genoemd. Het wordt zowat overal naartoe geëxporteerd.

Te Brugge en Rijsel ziet men de zijdedraad uit Spanje bewerken en er bijzonder geraffineerde weefsels uit maken (fol. 43v.). Men heeft

daar de gewoonte daarvoor zijdwormen te kweken om daaruit de gesponnen draad te winnen. De Hollanders bezorgen ons paarden, bier en linnen. Friezen en Normandiërs voeren ossen aan. Zelfs kweken wij een fraaie veestapel en een stoet paarden, die de Fransen aan hoge prijzen bij ons opkopen. De boter om het laken te smeren komt van Friesland.

Behalve de vrij zware lucht aan zee is de atmosfeer elders goedertieren en aangenaam. De grond zelf bewaart tot op vandaag iets van het vroegere bos, via zijn naamgeving als Nieppe, Belle, Wijnendale, Houthulst. Onder de bergen verdienen vermelding de Casselberg, de Katsberg, de Zwarteberg en de Scherpenberg, Geraardsbergen en Mont de la Trinité, bij Doornik. Het vuur stoken wij met bijzonder goede houtsoorten die overal voorhanden zijn, behalve aan zee, waar helm wordt gebruikt en zwarte asfalt, darinc genoemd, wat een vrij akelige geur verspreidt wanneer stro en aan de grond gedroogde ossedrek mee worden verbrand. Overal zie je de luisterrijke boomgaarden, tuinen, weiden, de schaduwrijke bossen, stromen en tuinen, de ongelooflijke weelde aan jonge planten, bloemen, heesters, dit alles in zo grote overvloed en bloei ; verder wondere variaties aan geneeskrachtige kruiden, dat het de vreemdeling telkens opnieuw verbaast (fol. 44).

Precies door de koude temperatuur hier worden wij minder aangestast door ziekte, hitte en alle soort pestilentie. Naar het getuigenis van onze voorvaderen was destijds in Vlaanderen de pokken, deze schurftige huidziekte, nagenoeg onbekend. Epilepsie wel ; je kon hen die eraan leden voornamelijk op St.-Jansdag te Brugge hun devotie zien doen. Verder is het in Vlaanderen een verderfelijke gewoonte, wanneer men gaat schelden, zowat mens als dier de vallende ziekte toe te wensen. Ze hebben wel dit aardigs dat, bij geval hen iets onvoorziens tegengaat, zij na beraad oordelen nog voor hetere vuren te hebben gestaan. Bovendien noemen zij iemand zonder manieren een zatterik. In Vlaanderen bestaat verder een groot getal leprozen. Gezien onder die ziekte grote variëteiten bestaan, worden dezen, die lichtvaardig ziek werden bevonden opnieuw gezond verklaard en tot de gemeenschap toegelaten.

Het is hen toegelaten zonder enige schroom te bedelen. Overigens bevond zich dezer dagen in Vlaanderen een zo grote groep burgers en vreemdelingen die op aalmoezen uitgingen, dat men helemaal niet meer kon uitmaken wie wel en wie niet behoeftig was. De op deze wijze belaagde steden hadden een dringende nood aan een

reglementering om deze onbeschaamde bedelarij te keren. Zo wordt nu zorgvuldig opgelet dat de behoeftigen van stadswege worden ondersteund, en bedelarij is alleen nog toegestaan voor wie door ouderdom, ziekte of een lichaamskwaal niet tot werken in staat is. De kinderen der armsten worden van de straat weggehaald en opgevoed, gekleed en op school gezet of een ambacht geleerd, op kosten van de gemeenschap (fol. 44v.). Niemand gezond van geest of leden mag nog uit bedelen. Vreemdelingen worden in publieke instellingen opgenomen en na één nacht, tenzij zij werkelijk ziek zijn, verplicht op te stappen. Middels een streng edict slaagde men erin deze opdringerige en subversieve groep bedelaars, die de Fransen bliteri noemen, weg te houden.

Te Ieper poogde men zelfs volgende reglementering. Elke vorm van bedelen binnen de stad wordt verboden, de bedelorden opzij gelaten. Via de inkomsten van de armengelden en hospitalen, en geholpen door vrijwillige bijdragen van vrome stedelingen, worden alle « eigen » armen onderhouden. Naar ik hoorde zijn echter tal van bedelmonniken venijnige bestrijders van een dergelijke planning geworden en durven zij hen, die de armenzorg beheren, voor de rechter aanklagen alsof deze onrechtmatig optreden ten aanzien van de eigen of buitenstedse armen. Alsof zij onderdak weigeren of hen de stad uitwijzen, en aan de eigen burgers op een criminele manier het noodzakelijke weigeren. Zij beweren dat zij een dergelijke vernieuwing nergens op kerkelijke auteurs of keizerlijke edicten teruggaat. Dat deze armenzorg onder de bevoegdheid valt en onder het juiste oordeel van weinigen, en niet onder dit van de bedelmonniken zelf, wie het in de eerste plaats aangaat. Dat met de inkomsten van de kloosters en kerkelijke instellingen, grappenmakers, dobbelaars, dronkelappen, verkwisters, hoerenlopers, worden gevoed die in de herbergen en met kansspelen, of ergens anders hun eigen armoede hebben gevonden. Op een dergelijk publiek, menen zij, willen de rijken vandaag hun piëteit richten (fol. 45).

Ik weet niet of het juist is, doch men vertelt daarnaast evengoed dat de woede van de bedelmonniken zijn oorzaak vindt in het feit dat de testamenten en dotaties, die hen vroeger toevielen, nu via de stadschatkist rechtstreeks naar de armen gaan. Wat er ook van zij het is in elk geval duidelijk dat de kloosters en opvangtehuizen door onze voorvaders werden gedoteerd niet alleen om de nood van de behoeftigen te dekken, doch om elke nood te lenigen. Hiervan bestaat een merkwaardige stichting van de heilige Lodewijk IX waar zieken op de meest progressieve manier worden bijgestaan, een

model te Parijs, doch voor geheel Frankrijk, zelfs voor de gehele christenheid. Het is immers heel erg fraai dat onze burens, die door de laatste oorlog of door het stormgeweld dit jaar en de overstromingen hun bezit kwijt geraakten, dat dezen in Vlaanderen soelaas vinden voor hun miserie, dat hier nog een sprankel broederlijke overbleef, dat de vloed van medelijden niet afgestopt wordt voor wie deze het meest nodig hebben.

Ons spreekwoord is overigens heerlijk dat zegt dat wij alleen dan gelukkig zijn, wanneer wij kunnen geven, voornamelijk het goeddoen aan armen betreft. Karel de Goede, graaf van Vlaanderen, wordt nu nog onder de Belgen geroemd omdat hij te Ieper 7800 broden mét kledij en geld zou hebben gegeven aan de noodlijdenden, en dit op één dag, zonder onder hen die dit kregen onderscheid te willen maken. Zeker is dat van heinde en verre de ongelukkigen naar de vrijgevege en piëteitsvolle vorst kwamen toegestroomd (fol. 45v.). Ik zou echter niet graag hulp bieden aan die benden, die schandvolle vloed havelozen, deze poel van verderf, deze kweekplaats van ontucht waarover een 'lofdicht' bestaat van Baptista Mantuanus :

Armoede, vijand van goede zeden,
die alles naar zonde toe beweegt,
Meesteres van zonde en misdaad.

Wij weten natuurlijk niet hoe dit Ieperse model, evenwichtig uitgevoerd, de gemeenschap tot nut zal strekken, of het velen van ledigheid, van onwaardig leven, van diefstal, van herbergen, van de galg zal afhouden. Zouden onze monniken, onze zovele steenrijke priesters hun gebenedijde handen durven afhouden van een dergelijk opzet ? Zij dit toch tot roeping hebben niet alleen de arme te hulp te komen, doch evengoed gevangenen te verlossen, onwetenden te leren, op elke manier goedertierend te zijn. Gezien echter Ludovicus Vives hierover een schitterend, diepgaand en piëteitsvol betoog schreef zal ik het daar niet verder over hebben.

Terwijl ik mijn essay hier opstel, keurde de theologische Faculteit van de Sorbonne dit Ieperse experiment overigens goed tijdens haar beraad op Mathurinsdag, 16 januari 1531.

In dit jaar 1531 ontstond in de zomer in België een bijzonder besmettelijke ziekte, de Engelse zwetende ziekte genoemd. Er zijn er die haar omschrijven als een ééndagsziekte. Wie erdoor is aangetast krijgt het aan de buitenzijde vreselijk koud, terwijl zijn lichaam binnenin als door vuur wordt verteerd (fol. 46). Men sterft er normaal van binnen de 24 uur. Te Brugge overleden op die manier zowat 300 mensen, te Gent ongeveer evenveel, vooraleer men de kwaal her-

kende en kon remediëren. Er bestaat inderdaad een afweermiddel, doch slechts aan weinigen bekend. Heel belangrijk is, zohaast de ziekte zich meldt de patiënt voor koude en de geringste slaap te behoeden. Hij moet in bed worden gehouden en er zo hard mogelijk zweten. Men denkt dat door dit zweten dit branden binnenin wordt overwonnen.

Nooit zag men de Bruggelingen in zo grote verwarring en paniek. Te allen kante werden testamenten opgesteld, akkoorden gesloten, vriendschappen afgelegd, wederzijdse beledigingen vergeven ; men stroomde samen bij priesters, voor het altaar, allen in tranen en overal werden rondgangen en novenes voor de relieken der heiligen georganiseerd. In deze stoeten stapten de kinderen achter hun ouders op, lange koorden uit vlas vastgehecht aan hun kledij, in smeektocht gingen zij op de reliek van het Heilig Bloed af. Niets werd nagelaten om de woede van het lot te keren en de hemelse vreugde te verkrijgen.

In Vlaanderen gebeurt de landbouwcultuur niet per dorp omheen een kerk, zoals wij dit bij de meeste volken kennen, doch de boeren wonen verspreid over velden en bossen. Elk bezit zijn eigen akker, boschage, weide en grasland, zijn eigen boomgaard. Men wedijvert onder mekaar in de jacht, vogelvangst, visvangst. Het hert, hazen, konijnen, evers en elke vogelsoort komt overvloedig voor. Uit de boomgaarden en de veestapel is het gewin belangrijker dan uit de aangeplante of gezaaide vruchten. Duur en kostelijk echter is hier alles wat mensenkledij en voeding betreft (fol. 46v.).

Dit lijkt mij veroorzaakt te zijn zowel door de mateloze zucht naar luxe en consumptie bij ons als door de grote groep buitenlandse kooplui, die bij ons zowel kopen als goederen aanvoeren, met wisselende winst. Die goederen dienen eerder de zucht naar luxe en verzwakking der zeden dan zij het publieke nut betrachten.

Het was niet onze bedoeling de rijkdom van Vlaanderen in detail te beschrijven, noch een opsomming te brengen van haar genie, haar kunst, haar inspanning, koopmanschap, haar literair kunnen. Ik dacht dat het goed was een stel dingen hier voor het eerst aan te raken alleen, veel geheel onbesproken te laten, bouwstoffen ten slotte voor een completere beschrijving te hebben aangebracht. Het ontgaat mij niet dat anderen op dit vlak mij zijn vóórgedaan, met mij rustig kunnen concurreren ook, terwijl ik niet eens aanspraak kan maken op hun eruditie, hun schitterend betoog, hun grotere feitenkennis.

Over het Vlaams recht.

Over de adel, de abdijen en de bloei van het Vlaams imperium.

Boek 10

Ik vernam zowel (fol. 47) van Peter van Zootpeene uit Cassel, een bijzonder talentrijk historicus en jurist, als van de priester Jacob van Poers, mijn stadsgenoot en peetvader, voor het eerst van het bestaan van Franstalige *Antiquités de Flandre*, commentaren van Filips Wieland. Hierin trof ik onder de rubriek Vlaams recht en bloei van Vlaanderen dat de graven, wat hun administratie betreft, het model en ritueel van de Franse koningen hebben gevolgd. Zo schreven zij *Comes Flandriae Dei Gratia*, wat zij alleen met de koning gemeen hebben. Inderdaad, behalve in Vlaanderen komt deze titulatuur nergens anders voor. Wij kwamen tot de bevinding dat graven eertijds gewoon waren ofwel te schrijven *comes per Dei clementiam* ofwel *regis clementiam* of nog *in Dei nomine non meis meritis comes* of wat het meest voorkwam *Dei gratia comes*, graaf bij Gods genade. Alle graven tot aan Robrecht de Fries noemden *Comes* en *Marchio*. De Fries liet *Marchio* weg om een mij niet bekende reden. Zij schreven voorheen niet *Comes ac Marchio Flandriae* doch *Comes et Marchio*, Graaf én Markgraaf. De koning schreef hen niet aan als *Comes Flandriae* doch *Comes nostri regni*, graaf van ons rijk. Boudewijn V de Vrome is wellicht één van de eerste die *Comes Flandriae* begon te schrijven. Sommigen menen dat *marchio*, hoofd van de ruitery, van *marchae*, paarden of regio van paarden, is afgeleid (fol. 47v.).

Eertijds waren de Vlaamse graven ook prinsen van het Roomse Rijk. Deze titel gebruikte immers ook Boudewijn VI, zoon van Boudewijn van Rijsel, toen zijn vader hem tijdens zijn leven nog het graafschap Artois schonk.

In 1262 toen Albrecht I keizer was, noemde hij bij de eedaflegging de Vlaamse graaf Gwijde prins van het Roomse Rijk. Pas keizer Maximiliaan spoorde zijn zoon Filips aan *Princeps* en *Comes Flandriae* te schrijven, omdat hij zich herinnerde dit in oudere kronieken te hebben gelezen.

Wanneer de graaf zich leenman van de koning verklaarde en hieronder de eed aflegde, moest hij de koning geen tegenprestatie, doch hij kreeg van een koninklijke dignitaris mantel, kroon, gordel, geldbeugel en zwaard. Naar koninklijk model opnieuw beschikte de graaf vanaf het begin over vier hoofdambtenaren : een kanselier, seneschalk, een opperkamenier en een opperschenker, die men gemeenlijk de hofhouding noemt. Kanselier was bij traditie de proost van St.-Donaas, seneschalk de burggraaf van Rijsel, kamenier de burg-

graaf van Oudenaarde, uit het huis Vichte, de andere van Veurne, uit het huis Belle. De burggraven of vicecomites van Gent, Ieper, Veurne, Aalst, Harelbeke en andere meer waren zo goed als rechters en helpers van de kanselier, wakers over recht, berechters van misdaad en doodslag (fol. 48).

Ook Vlaanderen heeft zijn 12 pairs, wat duidelijk blijkt uit de acta van Robrecht de Fries waar pro memorie gevraagd werd of Arnulf d'Ardenne, graaf van St.-Pol, door de Fries onder de 12 pairs was opgenomen.

Over de rechtspraak van de pairs is ook sprake in de *Vita Caroli Boni*. Ook in de annotaties bij de *Pandectae* van G. Budé, deze bijzonder erudiete geleerde, worden zij geciteerd. Hieraan voegde kortgeleden (1430) Filips van Boergondië de orde van het Gulden Vlies toe en noemde de leden broeders in deze groots opgezette orde. De graaf bezit uit zichzelf het recht over allen en hij alleen ook kan van straf kwijtschelden. Hij licht legers, houdt het volk onder de wapens, legt verordeningen op en verbiedt. Naar het model van de koningen ligt het in zijn macht volledig vrij zowel privileges als immuniteit te schenken aan zowel kerk als stad en kasselrijen. Het slaan van gouden en zilveren munten staat hem vrij, evengoed als het goud- en zilveragehalte te bepalen ten aanzien van de koninklijke munt.

Nooit oefende de Franse koning gezag uit over Vlaanderen zoals hij wel deed ten aanzien van zijn overige graafschappen. Voor zijn wetgeving, sancties, genadeverlening, is in Vlaanderen geen rechtsgrond. Voor zijn justitie, zelfs preventief, wordt geen kans gelaten. Frans geld wordt maar aanvaard nadat het is omgerekend naar het pond Vlaams. Precies dit jaar 1530 werd de munt van de Franse koning naar de smeltkroes verwezen in Vlaanderen omdat het gewicht helemaal niet overeenkwam met wat bij ons gebruikelijk is (fol. 48v.). In dit opzicht moeten wij wel lof toebedelen aan Engeland dat steeds een betrouwbare munt hanteerde.

Indirecte belastingen als tiende, twintigste of honderdste penning, worden niet toegepast in Vlaanderen. Ook koninklijk beslag wordt niet aanvaard. Ook de Kerk in Vlaanderen is vrij en eigengerechtigd ten aanzien van de Franse. Noch de Franse pragmatieke sanctie noch de Parijse benoemingen zijn bij ons geldig. De graven spraken vanaf het begin recht bij arrest en zonder recht van beroep via een afzonderlijk Hof, zoals de Wetachtige Kamer en de Rekenkamer. De Wetachtige Kamer is een rechtsvergadering van leenmannen van de graaf, kwantitatief samengesteld naar zijn willekeur. Zij nemen kennis van alle lopende zaken behalve majesteitsschennis. Voorzitter is

ofwel de graaf ofwel zijn kanselier of de voorzitter van de Raad van Vlaanderen. De Rekenkamer bestaat uit ambtenaren genoemd *rationarii*, redenaars, samengesteld uit de huizen Assenbroek, Middelburg, St.-Aldegonde, Bassevelde, Spiere-Rupelmonde, Spiere-Gent, Ieper en Diksmuide, naar ik althans kon terugvinden. Gemaand of opgeroepen door de baljuw of burggraaf spreken zij recht ten aanzien van alle disputen die beden of indirecte belastingen betreffen. Zij houden eens in het jaar zitting op een plaats, naar de keuze van de graaf. Hun uitspraak gebeurt geheel vrijelijk. Bij afwezigheid van de kanselier treedt als voorzitter op wie door ouderdom, kunde en wijsheid het meest aangewezen is (fol. 49).

Een twintigtal vooraanstaanden houden zich verder bezig met de belasting op het graan, op het vlees, anderen met de heffingen op de geldhandelingen en zo door. Zij zijn steeds op inspectie, dwingen steeds de wet toe te passen.

Onder Fransen en Vlamingen was steeds discussie ten aanzien van het recht op beroep, voornamelijk vanaf het ogenblik dat Filips IV de Schone het Parlement te Parijs als beroepshof verplicht stelde, en ook de Vlamingen van dit Hof afhankelijk wilde stellen, tegen het gewoonterecht in. Het Parlement wilde zijn jurisdictie en beroepsmacht aan Vlaanderen opleggen, omdat dit een leen was van de Franse koning. De onzen argumenteerden dat Vlaanderen zowel door zijn gewoonterecht als door zijn wetten en organisatie zo was geëvolueerd dat het alleen aan huis werd berecht. Dat men steeds tevreden was geweest van de eigen Vlaamse rechters, en dat het geen pas gaf dat men alleen op daging naar een zo ver afgelegen Hof toe moest. Dat het bovendien een kwalijk ding was zo veraf processen af te handelen, gezien dit de moeilijkheden alleen maar zou opstapelen, het eigen land van veel geld beroven, en dat partijen heel dikwijls hierdoor zouden failliet gaan. Dat leenmanschap iets heel anders is dan rechteloosheid ten aanzien van Justitie. Dat Aalst, Brabant, Henegouwen, Holland bijvoorbeeld lenen waren van het Roomse rijk, doch evenmin onder 's keizers jurisdictie vielen. Dat anderzijds Dendermonde en Geraardsbergen wel onder Vlaamse jurisdictie vielen, doch noch een leen waren noch leenverplichting hadden ten aanzien van Vlaanderen. Dat Boudewijn de IJzere, de eerste Vlaamse graaf, door Karel de Kale destijds als leenman was aanvaard mét de bepaling dat Vlaanderen los en ledig van diens rechtspraak bleef (fol. 49v.).

De opvolgers van de graaf spraken gedurende vele eeuwen via Raad- en Rekenkamers volkomen integer recht met eigen arresten zonder

enig beroep daartegen. Zij waren onder geen beding onderworpen aan Frans toezicht en stemden nooit in ermee te Parijs te hoofde te gaan. Tweemaal moest de graaf op de pairs een beroep doen, de eerste keer toen iemand bij hem geen recht kon krijgen ; een tweede keer toen er discussie was over het toewijzen van het graafschap. Ook de Vlaamse magistraat beschikte ooit over dergelijke vrijheid. Niemand had het recht zich in beroep tot de grafelijke rechtspraak te wenden. Wie dit toch deed en zich niet naar de wet schikte, bedreef een reële misdaad ten aanzien van het vigerend recht dat stipuleerde dat wie in de wind sloeg wat schepenen via hun rechtspraak en getuigenis van derden hadden beslist, een boete kreeg van 60 pond en 10 pond aan elk van de rechters. Oneerlijkheid, geldzucht en andere fouten werden door de graaf beteugeld volgens het recht van Arras. Inderdaad vooraleer Arras van Vlaanderen werd afgescheiden was dit de hoofstad van Vlaanderen. Van ver voor die scheiding vond ik in verband met deze vrij oude wetgeving volgende elementen. Wanneer schepenen door de graaf of zijn afgevaardigden werden opgeroepen omdat zij ergens foutieve rechtspraak hanteerden, verkeerd duidelijk naar het recht van Arras, of naar dit van wie daar te hoofde gaan, en indien de graaf dit kon aantonen, en zij dit aanvaardden, vielen zij met hun ganse bezit binnen de macht van de graaf (fol. 50).

Wanneer daarna Arras loskwam van Vlaanderen bedwong de graaf met kracht de willekeur van baljuws en rechters door decreten en uitspraken van de pairs van vijf grote steden : Gent, Brugge, Ieper, Rijsel en Douai. Hij liet dit nieuwe Hof overigens, middels oorkonden van Boudewijn VIII van Henegouwen, vader van Boudewijn van Konstantinopel, en Gwijde van Dampierre voor Gent opnieuw vastleggen. Toen daarna Rijsel en Douai in de macht van Frankrijk kwamen werd de magistraat van Gent, Brugge en Ieper in zijn rechtspraak gecontroleerd door de Raad van Vlaanderen.

Oorzaak van deze excessieve voorrechten blijkt te zijn, naar velen menen, dat de graven nakomelingen waren van Judith de koningin, dus waren de graven nakomelingen van Karel de Grote en dat hebben zij steeds met nadruk gecultiveerd. Toen deze Judith huwde met Boudewijn de Ijzere bleef zij naar koninklijk model regeren. Zij kreeg immers van haar vader Karel de Kale Vlaanderen als bruidsschat en regeerde in eigen vrijheid, zoals haar vader in Frankrijk. De Vlamingen, een sterk en vrij gewelddadig volk, bewaarden de éénmalig verworven rechten heel zorgvuldig, zodat zij deze na lang en nuttig gebruik als een belangrijk verworven recht konden verdedigen. Bovendien bezit Vlaanderen, naast de kracht van zijn militie,

een zo grote reeks natuurlijke versterkingen dat het voor vreemde ruitery nauwelijks toegankelijk is, zoals het grotelijks vol moeras en heuvels ligt, worstelend af en toe met enorme watermassa's wat overigens deze winter opnieuw werd bewaarheid (fol. 50v.).

De Fransen hebben reeds vanaf het begin gepoogd met alle kracht Vlaanderen binnen het rijk te brengen en er het Franse gewoonterecht in te voeren. Via het eigen stemrecht konden de Vlamingen telkens hieraan ontsnappen. De trots van Vlaanderen was dat het in het twaalf leden tellende koninklijke college van de pairs als het oudste van alle aanzien werd. Vlaanderen ontstond als leen ten jare 862, in de tijd van Karel de Kale. Normandië werd dat in 909, onder Karel III de Eenvoudige, Boergondië in 1035 onder Hendrik I Capet, en daarna ook nog de andere lenen, lang na Vlaanderen. Een verder bewijs voor de adel van Vlaanderen zou gelegen zijn, naar men zegt, in het unieke feit dat de graaf *Baro* wordt genoemd. Hij voert in zijn wapen de zwarte leeuw op gouden veld. De Belgische vorsten immers, zoals de graven van Vlaanderen, Leuven, Holland, de hertog van Limburg, e.a. kregen de toelating de leeuw te voeren in de tijd van Filips van de Elzas, toen zij de kruistocht voorbereidden in Syrië. Een oud Vlaams blazoen is ook het blauw veld, goud geruit van vijf ruiten, de andere helft rood in het midden. Men zegt dat dit van de Ruscinonenses afkomstig is, hoewel het meer waarschijnlijk is dat dit stamt van de Russii en de Cymbri of de oudste Belgen.

In Flamingant Vlaanderen bestaan oude militaire of familiewapens van de burggraven van Gent, Nevele, Diksmuide, Beveren, Praet, Haveskercke, Watten (fol. 51). In Gallicant Vlaanderen zijn er vier, deze van Rijsel, Cysoing, Varenne en Komen, alle met macht over het ommeland. In het Vlaams gebied onder de keizer zijn er vijf : het land van Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse. In het graafschap zelf voeren Cysoing en Heine een beer in hun schild. In Keizers Vlaanderen is dat Pamele en Boelare. Men beweert dat dit van de Gothen stamt, gezien een beer een Gotisch wapen zou zijn. Wapentekens bedeed door het Vlaams stamhuis vind ik terug in Duinkerke, Bourbourg, Gravelines, Waasten, Wijnendale en Ronse. Gerechtshoven, nog Leenhoven genoemd, vindt men in Flamingant Vlaanderen 14 in getal : de Burg van Brugge en Gent, de Zaal van Ieper, de Burg van Kortrijk, het Hof van Harelbeke en Tielt, het huis van Deinze, het Kasteel van Petegem-Oudenaarde, het Steen van Oudenaarde, de Burg van Veurne, Cassel, het Steen van St.-Winnoksbergen, het Hof van Bourbourg en van Belle. In Gallicant Vlaanderen is dat de Zaal van Rijsel, de Burg van Douai, het

Hof van Orchies. In Keizers Vlaanderen : het Steen te Aalst, het Huis Dendermonde, het Wase Hof, en de Burg te Beveren. In deze centra komen de ondergeschikte kasselrijen bijeen. Gezien een groot getal ervan onvertaalbaar is naar het Latijn, zal ik hieronder enkele namen opnoemen. Te Gent komen meer dan twintig omschrijvingen bijeen (fol. 51v.). Onder deze de burggraaf van Gent, Nevele, St.-Janssteen, Drongen, Axel, Steeland, de stede van Assenede en Boekhoute, Bassevelde, Eeke, Lovendegem, Zomergem, Zaamslag, Varnewijk, Wetteren, etc. Te Brugge komen ook meer dan 20 omschrijvingen bijeen daaronder Diksmuide, Gistel, Maldegem, Lichtervelde, Dudzele, Gruuthuse, het Praatse, Oostkamp, Koeke-lare, Middelburg.

Te Ieper is dat naast Ieper, Boezinge, Elverdinge, Vlamertinge, Hollebeke, Moorslede, Voormezele, Loker, Staden, Beselare met meer andere. Menen en Wervik volgen met nog een 20-tal andere heerlijkheden. Kortrijk, zoals te lezen valt in de Franstalige Commentarii. Harelbeke valt onder de burggraaf van Harelbeke, net als Bavikhove, etc. ; Tielt staat voor Poeke, Claerhout, Meulebeke, Poelvoorde, Dentergem, etc. Oudenaarde staat voor Eine, Vichte, Heestert, Nazaret, Landegem, Rokegem, etc. Veurne heeft de leiding over Stavele, Roesbrugge, Reninge, Bavendam, Schore, etc. St.-Winnoksbergen over Loker, Hondschote, Drincham, Ogiersland, etc. Cassel, wat Antonius Pius Casletum noemde, over St.-Aldegonde, Hoymille, Borre, Haveskerke, Steenvoorde, Hasebroek, Peen. Belle bedient Caestre, Doulieu, Vleteren, Strazeele, Berthen. Onder Rijsel valt Varenne, Cysoing, Komen, Halewijn, Roubaix, Lannoy, Fromelles, Fresnoy, Bondues, etc. Onder Aalst ressorteert het Land van Rode, Gavere, Zottegem, Bottelare, Herzele, Tessegem, Gijsegem, Merelbeke, Borst en Brachantum of Ename (fol. 52). Dendermonde is het juridisch centrum voor Waasmunster, Hingene, Massemen, Laarne, Moerzeke, Baasrode, etc. Tot het Wase Hof behoren Eksaarde, Melsele, Temse, Zwijndrecht, Lokeren, Okegem, Barrezele. In de Raadkamer komen zij samen die gewoon leenman-nen van het Vlaamse stamhuis zijn : Duinkerke, Gravelines, Bourbourg, Waasten, Wijnendale, Ronse, Pamele, etc.

Wat de abdijen in Vlaanderen betreft, de oudste gaan terug op de orde der Benedictijnen. Ik vind er 15 : de Blandijn, de Gentse, die van Doornik, Elnone, St.-Winnoksbergen, Geraardsbergen, Brugge, Oudenburg, Ename, Marchiennes, en monialenstichtingen te Messines, Bourbourg, Merkem, Nonenbossche-bij-Ieper en de Godelieveabdij bij Gistel.

Er zijn 25 Cisterciënserabdijen : de Duinen, Baudelo, ter Doest,

Loos, Clairmarais, Waarschoot en de vrouwenabdijen de Bijloke, Dorsele, Groeninghe, Wevelgem, Ter Haghen-Axel, Nonnenbos-Gent, Markette, Flines, Flobecq, Ravensberghe-Drincham, Werken, Oosteeklo, Rostune, Zwijveke, Beaupré au sL, Beaupré-Grimminge, Woestijne, Spermalie.

Premonstratenzen zijn gevestigd te Veurne, Drongen, Ninove, Tussenbeck-Serskamp.

Regulieren te St-Nicolas Prés-Doornik, den Eekhoutte-Brugge, Zoetendale-Aardenburg, Waasten, Zonnebeke, Filipinne, Watou, Ieper, Voormezele, Loo, Eversham, met zijn abdij in de varkensweiden bij Doornik (fol. 52v).

Victorijnen in Groenenbriel-Gent, St-Trudo-Brugge, Waasmunster in het Land van Waas, te Roesbrugge en St-Winnoksbergen. Er zijn kloosters van Kartuziers te Gent, Brugge, Doornik, Geraardsbergen en één voor vrouwen in Straten-Brugge ; er zijn ook vier Willemijnconventen : te Brugge, Beveren, Aalst en Pecne, twee van de Triniteit te Hondschote en te Proven, bij het bos van Nieppe. Kloosters van Franciscanen : te Gent, Brugge, Doornik, Ieper, Rijsel, Douai, Oudenaarde, Kortrijk, Hulst, Sluis, Diksmuide, Duinkerke.

Coletienen vindt men te Gent en te Brugge ; Clarissen te Gent, Brugge, Ieper en Petegem-Oudenaarde. Huizen voor derde-Ordelingen te Gent, Brugge, Ieper, Diksmuide. Bedelmonniken die men Predikheren noemt te Gent, Brugge, Rijsel, Douai, St-Winnoksbergen en monialen te Brugge en Rijsel. Karmelieten te Brugge, Gent, Ieper, Geraardsbergen, Aalst, vrouwelijke te Brugge. Augustijnen, huizen en slotkloosters te Doornik, Gent, Brugge en Ieper. Leden van Windesheim te Nevele en Elsegem, vrouwen van die orde te Deinze en te Gent : Galilea, en de besloten hoven Barbara, Agnes, Joris en Filles Dieu. Er is één klooster van de H. Antonius in mijn vaderstad Belle, één van de H. Brigitta te Dendermonde, één van de Annunciaten te Brugge, waar recent de tante van Keizer Karel Margarita werd begraven (fol. 53).

De orde van Rhodos heeft huizen te Gent, Brugge, Ieper en op andere plaatsen. Te Gent en Geraardsbergen wonen ook Hieronymieten, die heel befaamde middelbare scholen houden. In Vlaanderen zijn er 23 colleges van kanunniken, O.-L.-Vrouw Doornik, St-Veerle Gent, St-Donaas Brugge, St-Pierre Rijsel, St-Aimé Douai, O.-L.-Vrouw Douai, St-Pierre Cassel, O.-L.-Vrouw Cassel, St-Pieter Torhout, St-Salvator Harelbeke, O.-L.-Vrouw Brugge, St-Walburgis Veurne, O.-L.-Vrouw Kortrijk, O.-L.-Vrouw Dendermonde, St-Hermes Ronse, Notre Dame Komen, St-Piat Seclin, St-Salvator Brugge, O.-L.-Vrouw Aardenburg, St-Pierre Leuze, Notre Dame Antoing, en te Eine-Oudenaarde en Aalst.

Tenslotte wat de ongelooflijke opgang van Vlaanderen betreft, moeten wij nog even kort over de graven praten die de grenzen verlegden. De opinie won veld dat Flandbert, neef van koning Clodius, de bewaking kreeg toevertrouwd van de Belgische kust, en dat daarom het huidige Vlaanderen van hem zijn naam kreeg.

Zijn nakomelingen tot Liederik van Harelbeke hielden de kust en Vlaamse pagus in handen (fol. 53v.). Liederik echter kreeg naast de Vlaamse gouw ook de Vlaamse Ardennen in bewaring van Karel de Grote hoewel Brando van de Duinen schreef dat Liederik een onverdedigd en verlaten Vlaanderen bezette. Boudewijn de IJzere voegde na zijn huwelijk met Judith de koningin alles toe wat lag tussen de Somme, de Oceaan en de Schelde, wat men ook over Flandbert vertelt, de stamvader Boudewijn IV met-de-Baard kreeg van Hendrik II, Keizer van het Roomse Rijk, Zeeland en Valenciennes. Boudewijn V de Vrome kocht van Hendrik IV het Land van Aalst. Hij vernietigde de sterkte Brachantum en stichtte er de abdij van Ename. Hij begon ook met de bouw van het Steen te Gent, een nieuw castrum, en voegde de Vier Ambachten toe aan zijn rijk. Hij trad op als voogd voor de Franse koning Filips, maakte het Engelse rijk schatplichtig, veroverde Henegouwen en liet zijn zoon huwen met de gravin. Hij kreeg daarnaast van Hendrik IV voor zijn zoon Boudewijn VI Doornik. Boudewijn van Mons, door Richildis ten huwelijk gevraagd in Henegouwen, kocht van een edelman Gerard Geraardsbergen, en stichtte er de stad. Diederik van de Elzas ging tot vier keer naar Jeruzalem en kwam er telkens met roem uit terug ; doch in die tijd waren de onzen zo traag en zo weinig geleerd dat praktisch geen informatie van zoveel kruistochten overbleef. Hij nam ook Kamerijk in. Filips van de Elzas nam van Holland Waasland af, werd graaf van Aalst en beheerder van het patrimonium van de kerk van Kamerijk. Hij bezat ook voor het leven het patrocinium van St.-Quentin (fol. 54).

Margarita van de Elzas kwam door huwelijk in het bezit van Henegouwen en Namen. Boudewijn VIII veroverde zich met kracht van wapenen het Griekse keizerrijk. Joanna, zijn dochter, nam Doornik in. Gwijde van Dampierre kreeg uit een eerste huwelijk Béthune en Dendermonde, uit een tweede het graafschap Namen. Hij nam verder Terwaan in, dat hij in brand stak, en regeerde over Holland en Zeeland. Robrecht III van Béthune kreeg via huwelijk Nevers. Lodewijk I van Crécy en Nevers die via zijn moeder Rethel erfde, kreeg door zijn huwelijk met Margarita Arthesië en Franche-Comté, de waardigheid van Palatinus en de heerlijkheid Salins. Hij kocht ook Mechelen. Lodewijk II van Male, gehuwd met Margarita van Brabant, vergrootte Vlaanderen met Lotharingen, Brabant en

Limburg en Dendermonde, wat lang door een huwelijks-gifte van Vlaanderen vervreemd was. Hij onderwierp met wapengeweld geheel Brabant en behield Mechelen en het markgraafschap Antwerpen van het Roomse Rijk. Hij kreeg Gallicant Vlaanderen, dit is Rijsel, Douai en Orchies via het huwelijk van zijn dochter, van de Fransen. Margarita van Male verwierf door huwelijk het hertogdom Bourgondië, Jan zonder Vrees, door zijn huwelijk met Margarita van Beieren, de Zeeuwse eilanden die in de jaren 280 van Vlaanderen waren afgescheiden. Hij kreeg ook Friesland in bezit. Filips de Goede maakte Lotharingen, Brabant, Limburg, Henegouwen, Holland en Zeeland erflanden van Boergondië (fol. 54v.). Hij kocht Luxemburg en Namen. Karel de Stoute voegde daaraan toe Gelre en de Ommelanden, Maria van Boergondië, Hongarije, Dalmatië, Kroatië, Oostenrijk, Stiermarken, Karinthië, Habsburg, Tirol, Elzas, Schwaben en vele andere regio's.

Door het huwelijk van Filips I met Joanna van Spanje groeide dit aan met de koninkrijken Castilië, Léon, Bethyca, Aragon, Navarra, de Balearen, beide Siciliën en het recht over Jeruzalem.

Keizer Karel nam Doornik in, heroverde Navarra, gooide de Moren uit Spanje, verjaagde de Fransen met veel geluk uit Italië en na de Franse koning te hebben gevangen genomen liet hij hem onder het juk lopen ; hij brak de vreselijke opstandigheid van de Roomse paus, ondersteunde de partijen in Italië, bedwong de hoogmoed van Venetië, veroverde de Eeuwige stad. Het verbond met Frankrijk bleef hij gestand, liet de koning met zijn kinderen vrij, huwde diens zuster en na zovele overwinningen werd hij Koning der koningen en onoverwinnelijk Keizer, en poogt hij de religie en het Rijk met piëteitsvolle genegenheid te herstellen en veilig te stellen.

EINDE VAN DE EERSTE TIEN BOEKEN